

DOI: 10.33663/1563-3349-2022-33-593-601

УДК 340.12

М. І. СИТАР,

аспірантка

Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

ORCID: 0000-0003-2852-1054

РОЗВИТОК КОМПАРАТИВІСТИКИ В НІМЕЧЧИНІ У XIX–XX СТ.

Простежено етапи розвитку порівняльного правознавства в Німеччині у XIX–XX ст. і визначено їх особливості. Досліджено взаємозв'язок розвитку юридичної компаративістики в Німеччині та історичних аспектів розвитку країни в цілому. Особливу увагу приділено з'ясуванню інституціоналізації компаративістики.

Ключові слова: порівняльне правознавство, компаративістика, інституціоналізація, Німеччина.

Sytar Mariana. The development of comparative studies in Germany in the 19th and 20th centuries

The stages and features of the development of comparative law in Germany in the 19th and 20th centuries are highlighted. In this article, relationship between the development of legal comparative studies in Germany and historical moments in the development of the country as a whole has been studied. Particular attention is paid to elucidating the institutionalization of comparative studies.

Key words: comparative law, comparative studies, institutionalization, Germany.

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Порівняльне правознавство є одним з найбільш динамічних напрямів юридичної науки, що дає змогу осмислити сучасний розвиток правознавства загалом. До того ж саме німецькі землі стали історичною батьківщиною порівняльного правознавства, а німецькі наукові школи залишаються одними з провідних і найбільш оригінальних. З огляду на це узагальнення їх здобутків має беззаперечне значення і для пізнання національних особливостей розвитку цієї галузі, і для розуміння подальших перспектив розвитку порівняльного правознавства загалом.

Аналіз досліджень і публікацій. Розвиток порівняльного правознавства в Німеччині у XIX–XX ст. був предметом дослідження багатьох вчених. Як правило, що і є цілком логічним, більшість літератури у цьому напрямі є саме

* Sytar Mariana, Post Graduate Student of the Koretsky Institute of State and Law Academy of Science of Ukraine

німецькою мовою. Серед вчених, які досліджували та характеризували розвиток компаративістики в Німеччині у XIX–XX ст. – Л.-Ж. Константинеско, М. Рейнманн, Г. Монгаупт, К. Цвайгерт, Х. Кьотц, О. В. Кресін, В. Еміх, Л. Ребет, І. Швенцер, Р. Ціммерманн та інші вчені.

Мета та завдання дослідження. Мета цього дослідження полягає в узагальненні комплексних наукових знань щодо трансформацій порівняльного правознавства в Німеччині в контексті його розвитку у XIX–XX ст.

Виклад основного матеріалу. Юридична компаративістика в Німеччині пережила декілька етапів свого розвитку, що тісно пов'язані із історичними моментами розвитку країни в цілому. Першим у розвитку компаративістики в Німеччині був період, що отримав назву «довге дев'ятнадцяте століття», який охоплює проміжок часу між 1789 р. і Першою світовою війною (1914–1918 рр.)¹. Це століття вважається вирішальним для розвитку сучасних правових систем, а також сучасної юридичної науки.

Саме в цей час порівняльне правознавство розглядається не тільки як метод, а й як сфера досліджень. Кодифікації Загального земельного права (*Allgemeines Landrecht*) (Пруссія, 1794) та Цивільного кодексу (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*) (Австрія, 1811) вважаються кінцем епохи Просвітництва і початком «епохи порівняння», а саме втрата єдності «природного права» зробила компаративістику не тільки можливою, а й необхідною².

У цей час компаративістика мала доволі суперечливий характер. До сьогодні відома суперечка між Ф. К. фон Савіні та А. Ф. Ю. Тібо, де останній виступав за кодифікацію єдиного кодексу з основою природного права, що слугувало б об'єднувальною характеристикою для Німеччини. Він наголошував на необхідності кращого знання іноземного права³. Його точку зору підтримала Гайдельберзька школа та перший журнал порівняльного правознавства «Критичний журнал юридичної науки і законодавства за кордоном» (*Kritische Zeitschrift für Gesetzgebung und Rechtssetzung des Auslandes*), заснований у 1829 р.

Проміжним у розвитку порівняльного правознавства в Німеччині вважається етап «еволюційної парадигми». Такі вчені, як Г. Кон, Ф. Бернгофт, А. Г. Пост та Й. Колер намагались визначити «ідею права» шляхом здійснення опису різних його (права) систем, як теперішнього, так і минулого⁴. «Журнал порівняльного правознавства» (*Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft*), заснований зазначеними науковцями, вперше вийшов у світ 1878 р. Вступ у першому випуску передбачав «розширення меж юридичної науки» та «подолання національних обмежень, які були застосовані історичною школою щодо юридичної науки в Німеччині»⁵.

Незважаючи на домінування історичної школи, у другій половині XIX ст. виникає така галузь сучасного порівняльного правознавства, яка має назву «законодавче порівняльне правознавство». У зв'язку із інтенсивним розвитком порівняльного правознавства в Німеччині було розроблено низку законо-

давчих актів, необхідність яких зумовлювалась розвитком торгівлі та промисловості. Серед них, зокрема, – Загальний німецький закон про переказні векселі 1848 р. (*Allgemeine Deutsche Wech selordnung*), Загальний німецький господарський кодекс 1861 р., (*Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch*), Закон про акціонерні товариства 1870 та 1884 рр. (*Aktiengesetz*)⁶. При цьому робота науковців у цей час зосереджувалась не лише на законах, що існували в Німеччині, а й охоплювала інші європейські комерційні (господарські) кодекси, зокрема Франції та Нідерландів.

Порівняльне правознавство відіграло значну роль під час підготовки Закону про неплатоспроможність 1881 р. (*Konkursordnung*) та Цивільно-процесуального кодексу 1880 р. (*Zivilprozessordnung*). Вагомі за своєю сутністю Цивільний кодекс 1900 р. (*Bürgerliches Gesetzbuch*) та Цивільний кодекс Швейцарії 1912 р. (*Swiss Zivilgesetzbuch*) об'єднали приватне право Німеччини та Швейцарії й базувались на основі порівняльних досліджень⁷.

Однак у контексті історії порівняльного правознавства Німеччини 1900 р. викликає асоціації значною мірою з проведенням першої Всесвітньої конференції порівняльного правознавства в Парижі, яку часто називають саме «колискою» сучасного порівняльного правознавства. Організатор конференції Р. Салей і головний її доповідач Є. Ламбер висловили надію, що використання порівняльного методу приведе до так званого *droit commun de l'humanité civilisé*, тобто – до уніфікації законодавства⁸. Проте така амбітна мета зовсім не відповідала обмеженій сфері порівняльного правознавства.

Наступний проміжний етап – це період, іменований як «ранні кроки інституціоналізації». Напередодні проведення Паризького конгресу німецькі юристи створювали асоціації та заснували журнали, присвячені порівняльному правознавству. Все це повною мірою можна вважати процесом інституціоналізації порівняльного правознавства.

У 1893–1894 рр. були створені Асоціація порівняльного правознавства та політичних наук (*Gesellschaft für vergleichende Rechts- und Staatswissenschaft*), а згодом ініційована Ф. Мейером – Міжнародна асоціація порівняльно-правових наук і політичної економіки (*Internationale Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre*). Значним досягненням було також заснування «Журналу цивільного права та процесу» (*Rheinische Zeitschrift für Zivil- und Prozessrecht*) у 1909 р.⁹

Фактично процес інституціоналізації перевів порівняльне правознавство в іншу площину, більш академічного спрямування. У 1914 р. у Кілі був заснований Інститут міжнародного права (*Institut für Internationales Recht*), а згодом, у 1916 р., у Мюнхені з'явився Інститут порівняльного правознавства (*Institut für Rechtsvergleichung*)¹⁰.

Наступним етапом розвитку порівняльного правознавства є так звана золота доба, що тривала з 1919 по 1933 р. Практичне використання порівняльного правознавства та потреба в порівняльних дослідженнях стали особливо помітними після підписання Версальського договору 1919 р., що мав

вплив не тільки на публічне, а й на приватне право. Тобто Версальський договір та політичні наслідки війни заклали основу для нової ери порівняльного правознавства.

Справжній розквіт порівняльного правознавства в Німеччині пов'язують з ім'ям Е. Рабеля. Як він зазначав, Версальський договір був розроблений юристами, які використовували термінологію, що базувалась на англо-американському чи французькому законодавстві, без жодних спроб привернення уваги до різних концепцій німецького права та юридичної практики¹¹. Е. Рабель вважав, що розуміння договору можливе лише за допомогою порівняльного методу. Відповідно, виникла очевидна необхідність у фундаментальних дослідженнях. Порівняльне правознавство повинно враховувати як минуле, так і сьогодення, а також все, що впливає на право, зокрема, але не виключно географію, клімат, расу, розвиток та події, що формують хід історії країни¹². Отже, ми можемо простежити, що Е. Рабель фактично надав «нове», раніше не застосоване розуміння до практичного порівняльного правознавства, не обмежуючись лише «номінальними факторами», а вказуючи на необхідності застосування більш повного та комплексного підходу у використанні порівняльного правознавства.

Прийнято вважати, що політична ситуація в Німеччині після Першої світової війни та її правові наслідки відіграли важливу роль у створенні перших незалежних інститутів порівняльного правознавства. Відтак, було засновано Інститут іноземного права при Союзі німецької промисловості (*Institut für ausländisches Recht beim Reichsverband der deutschen Industrie*)¹³. Основна мета – встановлення та відновлення міжнародних торговельних відносин, які були в Німеччині до війни. При цьому такі відносини мали підкріплюватись знаннями укладання міжнародних документів та іноземного права в цілому. Даний етап спонукає до розуміння, наскільки політична ситуація та наука взаємопов'язані, а також вказує на безпосередній політичний вплив на останню, а наука, своєю чергою, має не номінальне значення, а фактично «пристосовувалась» до потреб політики того часу.

У грудні 1924 р. Товариство Кайзера Вільгельма (*Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft*) заснувало інститут міжнародного публічного права в Берліні, головною метою якого було проведення досліджень міжнародного приватного і торгового права. Проте від цієї ідеї невдовзі відмовились на користь розвитку незалежного інституту¹⁴. У 1926 р. у Берліні засновано Інститут Кайзера Вільгельма іноземного та міжнародного публічного права (*Kaiser-Wilhelm-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht*)¹⁵. Згодом Е. Рабель заснував журнал порівняльного правознавства, метою якого було не лише надавати необхідну інформацію про різні країни та суб'єкти права, а й бути основним джерелом довідкової інформації для міжнародної порівняльно-правової науки. «Журнал іноземного та міжнародного приватного права» (*Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht*) вперше з'явився 1927 р. Він замінив попередні журнали, такі як: «Журнал порівняль-

ного правознавства та економіки» (*Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre*) та «Журнал цивільного права та процесу» (*Rheinische Zeitschrift für Zivil- und Prozessrecht*)¹⁶. Починаючи з 1928 р., журнал зосередився на публікаціях монографій, що базувались на розкритті особливостей англо-американської правової сім'ї¹⁷. Порівняльне правознавство починає виходити за рамки «звичного», розширюючи географію своїх горизонтів. Окрім орієнтації на країни романо-германської правової сім'ї та за рахунок інституціоналізації, відбувається зосередження процесів і дослідження особливостей і англо-американської правової сім'ї.

Наступний етап розвитку порівняльного правознавства – це етап, що тривав з 1933 по 1950 рр. Поняття *Gleichschaltung* описує процес, за допомогою якого нацистський режим послідовно встановив контроль над суспільним життям у Німеччині. Університети також потрапили під вплив. Коли Гітлер став рейхсканцлером, більшість студентів вже була членами партії¹⁸.

«Журнал іноземного та міжнародного приватного права» (*Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht*) продовжував видаватись до 1942 р. Незважаючи на те, що журнал зберіг свою первинну структуру, дедалі більша кількість рецензій на книги зосереджувалась на новому напрямі в німецькій юридичній науці¹⁹. Не тільки журнал, а й ще Друга міжнародна конференція порівняльного правознавства, яка проходила у Гаазі в 1937 р., фактично надали німецькій делегації шанс «просувати» націонал-соціалістичні правові теорії. Більшість присутніх на ній вчених вітали новий режим і сприяли «нацифікації» німецького права²⁰. Зважаючи на історичні моменти розвитку країни, можна дійти висновку, що порівняльне правознавство не було стабільною інституцією, на яку не поширювався та яка не піддавалась політичному впливу. У 1968 р. Бернд Рютерс (*Bernd Rüthers*) проаналізував та вказав, що фактично німецькі вчені перетворювали німецьке приватне право на інструмент расистського та антисемітського гноблення²¹.

На мою думку, жоден із історичних етапів не показує, настільки тісний взаємозв'язок із політичними настроями, як етап «нацифікації» права. Порівняльне правознавство, зокрема, було у прямому підпорядкуванні та не під впливом політичного життя.

Наступний етап – це «Відновлення», що тривав з 1950 по 1989 р. У 1949 р. ЮНЕСКО зібрав організаційний комітет у Парижі. Комітет поставив за мету організувати дослідження, юридичну літературу в рамках дослідження саме порівняльного правознавства, як засобу досягнення міжнародного взаєморозуміння та миру²². У 1950 р. засновано Товариство порівняльного правознавства (*Gesellschaft für Rechtsvergleichung*)²³. Також у цьому ж 1950 р. німецька делегація брала участь у III Міжнародному конгресі порівняльного правознавства, що відбувався в Лондоні²⁴.

Після Другої світової війни важливість порівняльного правознавства лише зростала. Інститути, що виникли до початку гітлерівської влади, бажали відновити своє традиційне спрямування. Нові інститути також створюва-

лись у цей час, а саме: Інститут порівняльного та міжнародного приватного права (*Institut für ausländisches und internationales Privatrecht*) при Університеті Фрайбургу. Проте все ж найважливіші проекти порівняльного правознавства зосереджувались в Інституті порівняльного та міжнародного приватного права імені Макса Планка (*Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht*), що був перенесений до Гамбурга в 1956 р.²⁵

У 1950 р. науковці також дійшли консенсусу в тому, що функціоналістський метод повинен бути основою порівняльного правознавства. К. Цвайгерт запропонував, щоб не лише законодавці, а й суди використовували порівняльні методи у своїй повсякденній роботі. Найвизначнішим внеском у порівняльне правознавство вважають вступ до порівняльного правознавства, підготовлений Цвейгертом у 1969 р.²⁶ У 1977 р. з'явився англійський переклад Т. Вейра, у результаті чого книга також стала класикою порівняльно-правової літератури в англо-американському правовому світі.

Наступний етап – це так звана гармонізація законодавства та нові підходи до порівняльного правознавства. Кінець «холодної війни» в 1989 р. розглядається як початок нової ери розвитку порівняльного правознавства. Починаючи з 1990-х років, заклик до гармонізації та уніфікації постійно зростав. Міжнародна уніфікація завжди була однією із цілей порівняльного правознавства, і тому не дивно, що вчені галузі активно взяли за європеїзацію приватного права.

Як зазначалось, протягом останніх десятиліть активно здійснюється процес європеїзації законодавства. Відтак, Директиви ЄС мали все більший вплив на основні сфери приватного права. Ці Директиви мають виконуватись різними національними законодавчими органами країн – членів ЄС. Проте загальноприйнятим є те, що національні суди повинні враховувати судову та академічну інтерпретацію гармонізованих положень в інших державах-членах, хоча таке важко реалізувати в реальному світі національних судів. Однак єдиному та цілісному тлумаченню сприяє існування Європейського суду²⁷.

Протягом XIX–XX ст. порівняльне правознавство видозмінювалось, а протягом останнього етапу XX ст. – так званого відновлення відбулось реформатування порівняльного правознавства та встановлено курс на уніфікацію та європеїзацію. На нашу думку, уніфікація – це багатогранне явище, яке не може «номінально» застосовуватись у порівняльному правознавстві, адже процесу уніфікації передують багатоаспектний перебіг досліджень, які сприятимуть саме «правильному» та «повномірному» виокремленню майбутньої уніфікації.

Висновки. Порівняльне правознавство в Німеччині пережило декілька етапів свого розвитку, які надзвичайно тісно пов'язані з історичними етапами розвитку Німеччини в цілому. Фактично юридичну компаративістику в Німеччині можна умовно поділити на такі етапи: перший – охоплює період між 1789 р. та Першою світовою війною (1914–1918 рр.); другий – «золота доба», тривав з 1919 по 1933 р.; наступний етап – фактичної «нацифікації»

законодавства, тривав з 1933 по 1950 р.; четвертий – «відновлення», з 1950 по 1989 р., хоча при цьому вважається, що відновлення порівняльного правознавства на міжнародному рівні розпочалось ще наприкінці 1940-х років; п'ятий етап – так звана гармонізація, що передбачає нові підходи порівняльного правознавства та розпочалась після 1989 р. Кінець «холодної війни» в 1989 р. розглядається вченими як початок нової ери розвитку порівняльного правознавства.

Порівняльне правознавство в цілому – це доволі молода інституція. Проте, незважаючи на всі історичні аспекти в розвитку, компаративістика розвивається інтенсивно, пропонуючи нові підходи до розуміння порівняльного правознавства, продовжуючи інституціоналізацію та зберігаючи напрацювання минулого.

1. Оксфордський довідник порівняльного правознавства. *Оксфордський довідник онлайн*, Університетське видавництво Оксфорду, 21 березня 2019 р. 2. Енн Петерс і Хайнер Шенке. Порівняльне право за межами постмодернізму (2000) 49 ICLQ 800, 803. 3. Бернд Рютерс. Необмежене тлумачення: про зміну приватної правової системи за націонал-соціалізму (1968). 4. Оксфордський довідник порівняльного правознавства. *Оксфордський довідник онлайн*, Університетське видавництво Оксфорду, 21 березня 2019 р. 5. Так само. 6. Ернст Рабель. Завдання та необхідність порівняльного правознавства (1924), у Ганс Г. Лезер (ред.), Ернст Рабель. Колекційні есе. Том III: Робота над порівняльним правознавством та уніфікація права (1967), 1. 7. Оксфордський довідник порівняльного правознавства. *Оксфордський довідник онлайн*, Університетське видавництво Оксфорду, 21 березня 2019 р. 8. Там само. 9. Там само. 10. Там само. 11. Ернст Рабель. Правове порівняння перед змішаними арбітражними судами (1923), у Ганс Г. Лезер (ред.), Ернст Рабель. Колекційні есе. Том II: Робота над міжнародним та міжнародним приватним правом (1965), 50, 53. 12. Ернст Рабель. Завдання та необхідність порівняльного правознавства (1924), у Ганс Г. Лезер (ред.), Ернст Рабель. Колекційні есе. Том III: Робота над порівняльним правознавством та уніфікація права (1967), 1. 13. Оксфордський довідник порівняльного правознавства. *Оксфордський довідник онлайн*, Університетське видавництво Оксфорду, 21 березня 2019 р. 14. Ельмар Ведль. Соті річниця товариств порівняльного права в Німеччині (1994), 55. 15. Див. Макс Райнштайн. В пам'ять про Ернста Рабеля (1956) 5 AJCL 185. 16. Ернст Рабель. Лекції: недруковані лекції 1954 (1986) 50 Рабель 282, 298. 17. Оксфордський довідник порівняльного правознавства. *Оксфордський довідник онлайн*, Університетське видавництво Оксфорду, 21 березня 2019 р. 18. Бернд Рютерс. Прикрашені історії – Збережені Біографії: Аспекти цивілізації в літературі (2001), 35. 19. Оксфордський довідник порівняльного правознавства. *Оксфордський довідник онлайн*, Університетське видавництво Оксфорду, 21 березня 2019 р. 20. Вольфганг Зібер. Загальний розвиток концепції контракту, в Ернст Гейман (ред.), Державні лекції Німеччини на II Міжнародному конгресі порівняльного правознавства в Гаазі 1937 (1937), 199-215. 21. Бернд Рютерс. Необмежене тлумачення: про зміну приватної правової системи за націонал-соціалізму (1968). 22. Ельмар Ведль. Соті річниця товариств порівняльного права в Німеччині (1994), 55. 23. Конрад Цвайгерт і Гайн Кьотц. Введення в порівняльне право в галузі приватного права (том I: Основи, 1-е видання, 1971 р., том II: Інституції, 1-е видання, 1969 р.). 24. Ернст

Вольф (ред.), Німецькі державні департаменти за III. Міжнародний конгрес порівняльного правознавства в Лондоні 1950 (1950). 25. Оксфордський довідник порівняльного правознавства. Оксфордський довідник онлайн, Університетське видавництво Оксфорду, 21 березня 2019 р. 26. Конрад Цвайгерт і Гайн Кьотц, Введення в порівняльне право в галузі приватного права (том I: Основи, 1-е видання, 1971 р., том II: Інституції, 1-е видання, 1969 р.). 27. Оксфордський довідник порівняльного правознавства. Оксфордський довідник онлайн, Університетське видавництво Оксфорду, 21 березня 2019 р.

References

1. The Oxford Handbook of Comparative Law. *Oxford Handbooks Online*, Oxford University Press, 21 Mar. 2019 [eng].
2. Anne Peters and Heiner Schwenke, Comparative Law beyond Post-Modernism, (2000) 49 ICLQ 800, 803 [eng].
3. The Oxford Handbook of Comparative Law. *Oxford Handbooks Online*, Oxford University Press, 21 Mar. 2019 [eng].
4. The same.
5. Ernst Rabel, Aufgabe und Notwendigkeit der Rechtsvergleichung (1924), in Hans G. Leser (ed.), Ernst Rabel, Gesammelte Aufsätze, vol III: Arbeiten zur Rechtsvergleichung und zur Rechtsvereinheitlichung (1967), 1 [de].
6. The Oxford Handbook of Comparative Law. *Oxford Handbooks Online*, Oxford University Press, 21 Mar. 2019[eng].
7. The same.
8. The same.
9. The same.
10. The same.
11. Ernst Rabel, Rechtsvergleichung vor den Gemischten Schiedsgerichtshöfen (1923), in Hans G. Leser (ed), Ernst Rabel, Gesammelte Aufsätze, vol II: Arbeiten zur internationalen Rechtsprechung und zum internationalen Privatrecht (1965), 50, 53 [de].
12. Ernst Rabel, Aufgabe und Notwendigkeit der Rechtsvergleichung (1924), in Hans G. Leser (ed), Ernst Rabel, Gesammelte Aufsätze, vol III: Arbeiten zur Rechtsvergleichung und zur Rechtsvereinheitlichung (1967), 1 [de].
13. The Oxford Handbook of Comparative Law. *Oxford Handbooks Online*, Oxford University Press, 21 Mar. 2019 [eng].
14. Elmar Wadle, Einhundert Jahre rechtsvergleichende Gesellschaften in Deutschland (1994), 55. [de].
15. See Max Rheinstein, In Memory of Ernst Rabel, (1956) 5 AJCL 185 [eng].
16. Ernst Rabel, Vorträge: Unprinted lectures 1954, (1986) 50 RabelsZ 282, 298 [de].
17. The Oxford Handbook of Comparative Law. *Oxford Handbooks Online*, Oxford University Press, 21 Mar. 2019 [eng].
18. Bernd Rüthers, Geschönte Geschichten – Geschönte Biographien: Sozialisationskorten in Wendeliteraturen (2001), 35 [de].
19. The Oxford Handbook of Comparative Law. *Oxford Handbooks Online*, Oxford University Press, 21 Mar. 2019 [eng].
20. Wolfgang Siebert, Die allgemeine Entwicklung des Vertragsbegriffs, in Ernst Hey mann (ed), Deutsche Landesreferate zum II. Internationalen Kongress für Rechtsvergleichung im Haag 1937 (1937), 199–215 [de].
21. Bernd Rüthers, Die unbegrenzte Auslegung: zum Wandel der Privatrechtsordnung im National-sozialismus (1968) [de].
22. Elmar Wadle, Einhundert Jahre rechtsvergleichende Gesellschaften in Deutschland (1994), 55 [de].
23. Konrad Zweigert and Hein Kötz, Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts (vol I: Grundlagen, 1st edn, 1971, vol II: Institutionen, 1st edn, 1969) [de].
24. Ernst Wolff (ed), Deutsche Landesreferate zum III. Internationalen Kongress für Rechtsvergleichung in London 1950 (1950) [de].
25. The Oxford Handbook of Comparative Law. *Oxford Handbooks Online*, Oxford University Press, 21 Mar. 2019 [eng].
26. Konrad Zweigert and Hein Kötz, Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts (vol I: Grundlagen, 1st edn, 1971, vol II: Institutionen, 1st edn, 1969) [de].
27. The Oxford Handbook of Comparative Law. *Oxford Handbooks Online*, Oxford University Press, 21 Mar. 2019 [eng].

Sytar Mariana. *The development of comparative studies in Germany in the 19th and 20th centuries*

This article aims to obtain comprehensive scientific knowledge on the transformations of comparative law in Germany in the context of its development in the 19th and 20th centuries. The relevance of the study is determined by the fact that comparative law is one of the most dynamic areas of legal science, which allows us to understand the modern development of jurisprudence in general. In addition, German lands have become the historical home of comparative law, and German scientific schools remain one of the leading and most outstanding till nowadays. In view of this, the generalization of their achievements is of undeniable importance both for understanding the national peculiarities of the development of this field, and for understanding the future prospects for the development of comparative law in general.

Comparative law in Germany has gone through several stages of its development, which are closely connected with the historical moments of the country's development as a whole. Legal comparative studies in Germany can be divided into the following stages: the first – covers the period between 1789 and the First World War (1914-1918); the second – the Golden Age, which lasted from 1919 to 1933; the next stage was the stage of actual “nazification” of legislation, which lasted from 1933 to 1950; the fourth one is the so-called “restoration”, which lasted from 1950 to 1989, although it is believed that the restoration of comparative law at the international level began in the late 1940s. The final stage is the so-called harmonization, which provides for new approaches to comparative law and began after 1989.

Comparative law in general is a fairly young institution. However, despite all the historical moments in the development, comparative studies are developing quite intensively, offering new approaches to understanding, continuing institutionalization, and preserving the experience of the past.

Key words: *comparative law, comparative studies, institutionalization, Germany.*